

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ KAMCHILIKLARINI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Tulyaganova Dilnoza Ravshanbekovna

Toshkent Amaliy fanlar universiteti Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Botirova Zebo Xasanovna

Toshkent Stomatologiya Instituti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklarini bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Nutq kamchiliklari va ularning turli turlari, shuningdek, bu kamchiliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladigan omillar tahlil qilingan. Maqolada bolalarning nutq rivojlanishini yaxshilash uchun ota-onalar va pedagoglarning roli, maxsus mashqlar va o'yinlar orqali nutqni rivojlantirish usullari, shuningdek, tibbiy va psixologik yordam zarurligi haqida batafsil ma'lumot berilgan. Nutq kamchiliklarini bartaraf etish jarayoni, bola uchun rivojlanishning muhim bosqichi ekanligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, nutq rivojlanishi, bolalar nutqi, tibbiy yordam, psixologik yordam, logopediya, pedagogik yordam, nutq mashqlari, leksik-sintaktik kamchiliklar, fonetik kamchiliklar, semantik kamchiliklar, pragmatik kamchiliklar, nutqni rivojlantirish o'yinlari.

СПОСОБЫ УСТРАНЕНИЯ ДЕФЕКТОВ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В статье рассматриваются способы устранения речевых недостатков у детей дошкольного возраста. Описаны различные виды речевых нарушений и причины их возникновения. В статье также приводится роль родителей и педагогов в улучшении развития речи детей, методы развития речи через специальные упражнения и игры, а также необходимость медицинской и психологической помощи. Указано, что процесс устранения речевых дефектов является важным этапом развития ребенка.

Ключевые слова: дошкольный возраст, речевое развитие, детская речь, медицинская помощь, психологическая помощь, логопедическая помощь, педагогическая помощь, речевые упражнения, лексико-синтаксические недостатки, фонетические недостатки, семантические недостатки, прагматические недостатки, игры на развитие речи.

WAYS TO ELIMINATE SPEECH DEFICIENCIES IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. *This article explores methods to address speech impairments in preschool-aged children. It analyzes different types of speech disorders and the factors contributing to their emergence. The article discusses the role of parents and educators in improving children's speech development, methods of enhancing speech through special exercises and games, as well as the need for medical and psychological assistance. It emphasizes that addressing speech impairments is a crucial stage in a child's overall development.*

Key words: *preschool age, speech development, children's speech, medical care, psychological care, speech therapy care, pedagogical care, speech exercises, lexical and syntactic deficiencies, phonetic deficiencies, semantic deficiencies, pragmatic deficiencies, games for speech development.*

Nutq – bu insonning fikrlarini, hissiyotlarini, tushunchalarini boshqa insonlarga yetkazish vositasi bo‘lib, har bir bola uchun muhim rivojlanish bosqichidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqning to‘g‘ri rivojlanishi ularda kelajakda ta’lim olish va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo‘lish imkoniyatlarini ta’minlaydi. Ammo ba’zi bolalarda nutq rivojlanishida turli muammolar, ya’ni nutq kamchiliklari yuzaga kelishi mumkin [1]. Ushbu o‘rinda maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklarini bartaraf etish yo‘llari va bu jarayonning muhim jihatlarini ko‘rib chiqamiz.

Nutq kamchiliklari va ularning turlari. Nutq kamchiliklari – bu bolalarning til va nutq faoliyatida yuzaga keladigan o‘zgarishlar bo‘lib, ular turli sabablarga ko‘ra paydo bo‘ladi [2].

Nutq kamchiliklarining asosiy turlari quyidagilardir:

1. Fonetik kamchiliklar: Bu turdagi kamchiliklarda bola tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishda qiynaladi. Masalan, ayrim tovushlarni aytishda yoki ularni birlashtirishda xatoliklar kuzatiladi.

2. Leksik-sintaktik kamchiliklar: Bu holatlarda bola so‘z boyligini to‘g‘ri qo‘llashda, jummalarni to‘g‘ri tuzishda va ular orasida mantiqiy bog‘lanish o‘rnatishda qiynaladi.

3. Semantik kamchiliklar: Bu kamchiliklarda bolaning nutqida ma’nolarni to‘g‘ri tushunish va ifodalashdagi qiyinchiliklar kuzatiladi.

4. Pragmatik kamchiliklar: Bu holatda bola nutqni ijtimoiy vaziyatlarga mos ravishda ishlata olmaydi, ya’ni, u nutqning kontekstiga mos javob bera olmaydi yoki suhbatda to‘g‘ri xulq-atvor ko‘rsatolmaydi [3].

Nutq kamchiliklarining sabablari. Nutq rivojlanishining kechikishiga yoki kamchiliklarning yuzaga kelishiga turli omillar sabab bo‘lishi mumkin. Ularga quyidagilar kiradi:

1. Genetik omillar: Ba’zi bolalarda nutq kamchiliklari meros bo‘lib o‘tadi. Agar oilada bu kabi holatlar mavjud bo‘lsa, bolada ham nutq rivojlanishida muammolar yuzaga kelishi mumkin.

2. Nevrologik yoki psixologik muammolar: Boladagi nevrologik yoki psixologik muammolar (masalan, autizm, DGS, tug‘ma cerebral falaj) nutq rivojlanishining kechikishiga olib kelishi mumkin.

3. *Atrof-muhit omillari*: Ota-onaning nutqiga e'tibor bermasligi, bolaga kam gapirish, tashqi muhitda nutqiy stimullarning yetarli bo'lmashligi ham nutq kamchiliklariga olib kelishi mumkin.

4. *O'rta muhit*: Bolaning katta bo'layotgan o'rta muhitidagi ijtimoiy va madaniy faktorlar ham uning nutq rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bolaning o'rganish, o'qish, yozish va nutqni ifodalash imkoniyatlari muhimdir [4].

Nutq kamchiliklarini bartaraf etish yo'llari. Nutq kamchiliklarini bartaraf etish uchun bir qancha usullar va metodlar mavjud. Ularning har biri bolaning nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [5]. Quyida nutq kamchiliklarini bartaraf etishda qo'llaniladigan asosiy yo'llar keltirilgan:

1. *Ota-onaning nutqidagi roli*: Ota-onalar bolalarining nutq rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bola har kuni ota-onasi bilan muloqotda bo'lib, yangi so'zlarni o'rganadi, jumlar tuzishni o'rganadi va nutqiy ifodalarini yaxshilaydi [6]. Ota-onalar bolaga ko'proq gapirishlari, uning nutqini to'g'ri tuzishlari va kamchiliklarini sezgisi bilan tuzatishlari lozim.

2. *Maxsus mashqlar va o'yinlar*: Nutqni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar va o'yinlar juda samarali usuldir. Bu mashqlar orqali bola tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni, so'zlarni to'g'ri ishlatishni o'rganadi [7]. O'yinlar orqali bola nutqni o'zgartirish, takrorlash va yangi nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

3. *Suhbatlar va hikoyalar*: Bola bilan muntazam suhbatlar qilish uning so'z boyligini kengaytirish va nutqini to'g'ri tashkil etish uchun muhimdir [8]. Ota-onalar bolaga turli hikoyalar aytib, ularni tahlil qilishni va so'zlarni to'g'ri ishlatishni o'rgatishlari mumkin.

4. *Tibbiy va psixologik yordam*: Agar bola nutq kamchiliklari nevrologik yoki psixologik omillarga asoslangan bo'lsa, mutaxassislarning yordamiga murojaat qilish kerak [9]. Logopediya, psixologik konsultatsiya va boshqa tibbiy yordamlar orqali nutq rivojlanishini yaxshilash mumkin.

5. *Bolangizni jamoaviy faoliyatlarga jalb qilish*: Maktabgacha yoshdagi bolalar guruhda o'ynash va jamoaviy faoliyatlarga qatnashish orqali nutqiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar [10]. Bolalar o'rtasidagi muloqot, ular bir-biriga so'zlarni to'g'ri ishlatishni o'rgatadilar va nutqiy qobiliyatlarini oshiradilar.

Nutq kamchiliklari bilan kurashishda ota-onalarning roli. Nutq kamchiliklarini bartaraf etish jarayonida ota-onalar va tarbiyachilarning roli juda katta. Ular bolalarning nutq rivojlanishini kuzatib borishlari, kamchiliklarni aniqlashlari va o'z vaqtida tuzatish choralarini ko'rishlari lozim. Bundan tashqari, ota-onalar bolalariga o'z fikrlarini to'g'ri ifodalashni o'rgatishlari, ularga yaxshi namuna ko'rsatishlari va doimiy rag'batlantirish orqali nutqiy rivojlanishlarini qo'llab-quvvatlashlari zarur [11].

Nutq rivojlanishidagi kamchiliklar maktabgacha yoshdagi bolalarda turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin, ammo bu muammolarni to'g'ri usullar bilan bartaraf etish mumkin. Ota-onalar va pedagoglarning birgalikdagi sa'y-harakatlari, bolaga

to'g'ri rag'bat va yordam ko'rsatish orqali, nutq kamchiliklari muvaffaqiyatli bartaraf etilishi mumkin [12].

Nutqni rivojlantirish jarayoni bola uchun muhim va hayotda muvaffaqiyatga erishishining asosiy omillaridan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqidagi grammatik xatolar xilma-xil bo'lib, ularni engish uchun tizimli ish zarur [13].

Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqning leksik va grammatik tomonlarini rivojlantirish uchun bir nechta aniq vazifalarni belgilash mumkin:

- ✓ otlarning ko'pligini to'g'ri shakllantirishni o'rgatish;
- ✓ so'zning yangi shakllarini shakllantirish egalik va nisbiy sifatlarni shakllantirish;
- ✓ otlarni sifatlari, raqamlar, olmoshlar bilan to'g'ri muvofiqlashtirishni o'rgatish;
- ✓ old qo'shimchalar yordamida oddiy jumalarda so'zlarni muvofiqlashtirish qoidalarini o'rgatish [14].

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq xatolarini bartaraf etish uchun vakolatli nutq namunalarini beradigan qulay til muhitini yaratish muhimdir; kattalarning nutq madaniyatini oshirish; xatolarni oldini olishga qaratilgan bolalarga qiyin grammatik shakllarni maxsus o'rgatish; nutq aloqasi amaliyotida grammatik ko'nikmalarni shakllantirish; grammatik xatolarni tuzatish.

Shuni esda tutish kerakki, boshqalarning nutqi bolalarning nutqiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'qituvchilar va ota-onalardan quyidagi iboralarni qanchalik tez-tez eshitishingiz mumkin: "nima " qilyapsan?" yoki "u erga chiqmang", "qo'lingizni yuving", – hatto uyda to'g'ri gapirishga odatlangan bola ham undan keyin xatolarni takrorlaydi. Shuning uchun nutqingizni takomillashtirish haqida g'amxo'rlik qilish o'qituvchining kasbiy burchidir [15]. Bu faqat ota-onalar va keyin maktab o'qituvchisining tashvishi deb o'ylamasdan, bolalarning grammatik xatolarini o'z vaqtida tuzatish muhimdir.

Tuzatilmagan grammatik xato - bu gapiradigan bolada ham, uni eshitgan bolalarda ham noto'g'ri shartli aloqalarni qo'shimcha mustahkamlash. Shu bilan birga, juda tez-tez va keskin izohlar bolaning o'ziga nisbatan ishonchsizligiga olib kelishi mumkin, u "jim" bo'lishi mumkin. Agar bola hissiy ko'tarilish yoki hayajonlanish holatida bo'lsa, masalan, ijodiy o'yinda, xatolarni tuzatish befoyda [16]. Bola tomonidan noto'g'ri aytilgan so'z yoki jumlaning takrorlanmaslik kerak, aks holda o'qituvchi tomonidan aytilgan buzilgan so'z uning xotirasida qoladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklarini psixologik tomondan bartaraf etish uchun quyidagi uchta metodikani keltirish mumkin:

1. Nutqni rivojlantirish uchun o'yinlar va mashqlar. Nutqni rivojlantirishda o'yinlar muhim rol o'ynaydi, chunki ular bolalar uchun qiziqarli va o'rgatish jarayonini osonlashtiradi [17]. Psixologik nuqtai nazardan, o'yinlar orqali bolaning ko'rish va eshitish faoliyatini rag'batlantirish mumkin. Masalan:

"Sarlavha topish" o'yini: Bu o'yinda bola rasm yoki predmetni ko'rsatib, uning nomini aytishni so'rashadi. Bu o'yin bolalarga yangi so'zlarni o'rganishga va ularni to'g'ri ishlatishga yordam beradi.

"So'zlar bo'laklarini yig'ish" o'yini: Bunda bolaga so'zlarni ajratib, ularni to'g'ri tartibda joylashtirish so'raladi. Bu nutqning to'g'riligi va aniq ifoda qilishga yordam beradi.

2. Modellash va qo'llanma metodikasi. Bu metodda bolaga nutqni to'g'ri ifodalashni ko'rsatish uchun o'qituvchi yoki terapevt o'zining nutqini aniq va to'g'ri tarzda chiqaradi. Psixologik tomondan bu bolaning o'z nutqini to'g'ri shakllantirishiga yordam beradi, chunki bolalar o'qituvchi yoki ota-onalarini ko'rib, ularning nutqini takrorlashni boshlaydilar [18]. Masalan:

*** Maqollar va gaplarni modellash:** Nutqdagi oddiy gaplarni o'qituvchi yoki ota-ona takrorlaydi va bola ularga javob beradi. Bu usul orqali bola o'z nutqini aniq va tushunarli qilib rivojlantirishi mumkin.

3. Nutqni eshitish va qayta aytish metodikasi. Nutqni rivojlantirish uchun bolaning eshitish qobiliyatini oshirish zarur. Bu metodda bola biror gap yoki so'zni eshitib, uni qayta aytishga harakat qiladi [19]. Psixologik jihatdan bu metod bolaning e'tiborini jamlashga va nutqni eshitib anglashni rivojlantirishga yordam beradi. Masalan:

***So'zlarni yoki qisqa gaplarni qayta aytish:** Bola eshitgan so'zni yoki gapni to'g'ri aytishi kerak. Bu metod bolaning eshitish va eshitilgan nutqni anglash qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi [20]. Bu metodikalar bolaning nutqini rivojlantirishda samarali bo'lib, ularning psixologik holatini ham yaxshilaydi. Nutqni rivojlantirishda doimiy va izchil yondashuv muhimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklarini bartaraf etish psixologik tomondan juda muhimdir, chunki bu yoshdagi bolalar o'zlarini atrof-muhitda ifoda etish, ijtimoiy muloqotga kirishish va o'z fikrlarini ifodalashni o'rganish uchun nutqni rivojlantirishga muhtojdir. Nutqdagi kamchiliklar, agar o'z vaqtida va to'g'ri tarzda bartaraf etilmasa, bola rivojlanishining boshqa sohalariga (kognitiv, ijtimoiy va emotsional) salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [21]. Shuning uchun, nutq kamchiliklarini bartaraf etishning psixologik tomoni juda muhim va bu jarayon bolaning shaxsiyati, o'z-o'ziga bo'lgan ishonchi va umumiy rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Psixologik jihatdan nutq kamchiliklarini bartaraf etishning asosiy yo'llari va metodlari:

1. Emotsional va ijtimoiy rivojlanish. Nutq va emotsional rivojlanish bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Nutq kamchiliklari bo'lgan bolalar ko'pincha o'zlarini ijtimoiy guruhlarda ishtirok etishda noqulay his qilishlari mumkin. Ular o'z fikrlarini ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelganda, ijtimoiy muloqotdan qochishlari mumkin, bu esa ularning ijtimoiy aloqalari va o'ziga bo'lgan ishonchiga zarar yetkazishi mumkin. Nutqni rivojlantirish jarayonida bolaga emotsional qo'llab-quvvatlash, uni xavotir yoki

qo'rquvdan ozod qilish muhimdir [22]. Psixologik nuqtai nazardan, bolaga nutqni to'g'ri va ishonch bilan ishlatish imkonini berish uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

2. **Model ta'siri va o'rnak ko'rsatish.** Psixologik tomondan, bolalar ko'pincha atrofdagi kattalarning nutqini o'rganadilar va ularni takrorlashadi. Shuning uchun, otalar yoki tarbiyachilarning nutqi juda muhim. Agar kattalar to'g'ri va aniq nutqni ishlatadilar, bola bu nutqni o'zlashtirishda osonlik bilan muvaffaqiyatga erishadi. Otalar yoki tarbiyachilar o'zlarining nutqini modellashtirish orqali bolaga to'g'ri talaffuz, grammatikani va tilni ishlatishning ijtimoiy qoidalarini o'rgatishlari mumkin [23]. Bolaning to'g'ri va aniq nutqni o'rganishi uning emotsional holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki u o'zini atrofdagilar bilan oson va aniq ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi.

3. **Nutqni eshitish va qayta ifodalash (aktiv tinglash).** Nutqni rivojlantirishda bolaning eshitish qobiliyati ham muhim rol o'ynaydi. Psixologik tomondan, nutqni anglash va uni to'g'ri qayta ifodalash bolaga o'z fikrini aniq va ravon ifodalashni o'rgatadi. Agar bola o'zining eshitgan so'zlarini yoki gaplarini qayta aytishni o'rganadigan bo'lsa, bu uning til qobiliyatini oshirishga yordam beradi [24]. Nutqni tinglash va qayta ifodalash jarayoni bolaning ijtimoiy o'zaro munosabatlarida ham yordam beradi, chunki bu uning fikrlarini boshqalar bilan samarali ravishda almashishiga imkon yaratadi.

4. **Individual yondashuv va maxsus terapevtik usullar.** Nutq kamchiliklarini bartaraf etish uchun psixologlar va logopedlar tomonidan amalga oshiriladigan individual yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Har bir bola o'ziga xos va uning nutq rivojlanishi o'z vaqtida va to'g'ri tarzda yordam berishni talab qiladi. Agar bola nutq kamchiligini ko'rsatsa, individual mashqlar orqali uning nutqini rivojlantirish, kognitiv va psixologik jarayonlarni yaxshilash mumkin. Masalan, aynan bolaning nutqiga mos keladigan mashqlar yoki interaktiv o'yinlar bolaga nutqdagi kamchiliklarni bartaraf etish imkoniyatini yaratadi [25]. Bu, shuningdek, bolaning psixologik barqarorligini oshiradi va uning rivojlanishiga foydali ta'sir ko'rsatadi.

5. **Kreativ va musiqiy yondashuvlar.** Psixologik tomondan, nutqni rivojlantirishda kreativ yondashuvlar, masalan, musiqa va ritmni ishlatish ham foydali bo'lishi mumkin. Musiqa va ritm orqali bolalar nutqni to'g'ri talaffuz qilishni o'rganadilar va shu bilan birga, nutqning musiqiy va ritmik jihatlariga bo'lgan e'tiborini oshiradilar [26]. Bu psixologik tomondan bolaning o'z nutqini yanada aniq va tushunarli qilishiga yordam beradi.

6. **Kognitiv yondashuv va nutqning o'ziga xosliklarini o'rganish.** Kognitiv psixologiya nuqtai nazaridan, nutqning rivojlanishi va kamchiliklarni bartaraf etish bolalarning miya faoliyatiga ham bog'liq. Nutqni rivojlantirishda miyaning turli qismlarini faoliyatga jalb etish zarur [27]. Masalan, nutqni rivojlantirish mashqlari bolalar miyasining til markazlarida faoliyatni kuchaytiradi va nutqni anglash, ifodalash, eshitish va nutqni qayta ishlash jarayonlarini yaxshilaydi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklarini bartaraf etishning psixologik tomoni nafaqat tilni rivojlantirish, balki bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, ijtimoiy munosabatlarining rivojlanishiga yordam berish va emotsional barqarorlikni ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Nutqni rivojlantirishda, bolaga qo'llab-quvvatlash, aniq va to'g'ri nutqni modellashtirish, aktiv tinglash va kreatin yondashuvlarni joriy etish bolalarning umumiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

REFERENCES:

1. Salayeva M.S., & Abduhakimova, M. (2023). Psixodiagnostik tadqiqotlarni amalga oshirish jarayonidagi muammolar // *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(1), 69–79. Retrieved from <https://academicsresearch.com/index.php/rnsr/article/view/1470>
2. Salaeva M.S., Asrorova M.A. Depressiya holatlarida shaxs ruhiyatining buzilishi va xulq-atvorning o'zgarishi psixologik muammo sifatida / Psixologik xizmatning dolzarb muammolari va ularni yechish yo'llari ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami. O'zbekistan Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi, - T.: "QK Akademiyasi", 2023. - B. 253-256.
3. Salaeva M.S., Asrorova M.A. Globallashuv sharoitida internet tizimining insoniyat psixikasiga ta'siri / "XXI asr shaxs taraqqi'oti: muammo va echimlar" mavzusida 1-an'naviy talaba ilmiy jamiyati TIJZ ilmiy-amaliy konferentsiyasi, Toshkent amaliy fanlar universiteti «Psixologiya» kafedrasi 2022 yil 20 dekabr.
4. Salaeva M.S., Beknazarova X.X. Bo'slanqich ta'lim yuquvchilarini ijtimoiy mobillogini rivojlantirish // *Eurasian journal of social sciences, Philosophy and culture*. Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.2 | SJIF = 6.051 Volume 2 Issue 4, April 2022. ISSN 2181-2888. - Pages 136-139. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6511330>
5. Salaeva M.S., Djumabayeva M. Psixologlar faoliyatida bolalar salomatligini saqlovchi va shaxsini rivojlantiruvchi raqamli manbalar kolleksiyalarini ishlab chiqish zaruriyati / "Maktabgacha ta'limda davlat va nodavlat sektorini rivojlantirish: yangi shakllar va ta'lim mazmuni" mavzusidagi Xalqaro onlayn konferentsiya / Nizomiy nomidagi TDPU. - T.: 2020 yil 13 may. – Elektron to'plam. - B.303-305.
6. Salaeva M.S., Djumabaeva M.B. Pedagogning kichik maktab o'quvchilarini ijtimoiy mobillogini oshirishga ta'siri // *Ijtimoiy Fanlarda Innovatsiya Onlayn Ilmiy Jurnali*, ISSN - 2181-2608. With Impact Factor: 8.2 SJIF: 5.426 - B. 59–62. <http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1552>
7. Salaeva M.S., Luxmanovna N.M. Kichik maktab yoshdagi o'quvchilarni ijtimoiy faolligini rivojlantirish // *Scientific Progress*. Volume 3 | ISSUE 3 | March, 2022. ISSN: 2181-1601. - Pages 380-383. <http://www.scientificprogress.uz/storage/app/media/3-3.%20064.%20380-383.pdf>
8. Salayeva M.S., Tulyaganova D.R. Psixolog-ma'ruzachining odatiy xatolari: tahlil va tavsiyalar / "Yangi O'zbekistonda boshlang'ich ta'limning dolzarb muammolari, yechimlari va istiqbollari" xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. - T.: TDPU nashriyoti, 2024. - B.385-392.

9. Салаева М.С., Халилова Ш.Т. Ўспиринларда креатив фикрлашни ривожлантиришнинг психологик жиҳатлари / “Психологияни ўқитишда замонавий инновацион ёндашув: психологлар фаолиятини ташкил этишда илғор технологиялар” номли Республика илмий-амалий анжумани мақолалар тўплами. Низомий номидаги ТДПУ “Психология” ўқув-илмий маркази. 2019 йил 24 декабрь. – Б.13-16.

10. Salayeva M.S., Shoyunusova F.S. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni ijtimoiy faolligini rivojlantirish imkoniyatlari // *Academic research journal*, 1(5). 2022. -Pp.9-14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7227181>

11. Salayeva M.S., Shoyunusova F.S. Yangi O'zbekiston sharoitida yoshlar kelajagiga yuksak e'tibor // *Problems and scientific solutions*, Australia, Melbourne. November 1, 2022. Session 1, Part 5. - Pages 53-60. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7269286>

12. Salaeva M.S., Shoyunusova F.S. Development of high-quality human capital is an important factor of society's development / *Innovative development in the global science*, Boston, USA. 2022, October 11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7184486>

13. Salaeva M.S., Shoyunusova F.S. Bola shaxsini shakllantirishda ota-onalarning o'рни // *Образование и наука в XXI веке*. Международный научно-образовательный электронный журнал. ISSN: 2658-7998. Выпуск №24 (том 4) (март, 2022). - С.751-754. <https://www.mpcareer.ru/files/ugd/Mapr%202022.%20Tom%204.pdf>

14. Salaeva M.S., Umirova X.S. Bola tarbiyasida oila va maktabning o'zaro hamkorligi // *Problems And Scientific Solutions*. - Australia, Melbourne. 2022. – B. 114-123.

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yMSYe6TfxoMJ:https://academicresearch.com/index.php/icpass/article/download/294/515&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=uz>
<https://zenodo.org/record/6762227#.Y1G7dXZByUk>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6762226>

15. Salaeva M.S., Urazova K.V. Boshlang'ich ta'limda o'quv faoliyatning kichik maktab yoshidagi o'quvchilar psixik rivojlanishiga ta'siri / «Білім беру қызметі: инновациялық әдістер, құралдар және тәсілдер» тақырыбындағы халықаралық форум материалдары – Шымкент: «Қызмет» баспаханасы, 2022. - В.432-441. ISBN 978-601-06-8694-6

16. Салаева М.С. Представление проблемной ситуации в виде задачи как психологическое средство мышление в младшем школьном возрасте / «Boshlang'ich ta'limning dolzarb muammolari» *Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami*. – Urganch: 2011 yil 11 aprel. – B. 90-92.

17. Салаева М.С., Жуманова И.А. Психолого-педагогические условия самореализации младших школьников в правильном образовательном направлении // *World of Scientific news in Science Journal Germany*. Impact factor: 8.1 <https://worldofresearch.ru/index.php/wsjc/index>

18. Салаева М.С., Жуманова И.А. Теоретические подходы к изучению проблемы развития саморегуляции младших школьников / [Konferensiya-2023-Dekabr. 1-qism. - B. 66-72. https://doi.org/10.5281/zenodo.10465296](https://doi.org/10.5281/zenodo.10465296)

19. Салаева М.С., Иномжонов Г.И. Воздействие социально-психологических факторов на динамику детской агрессии в образовательной среде // *Yangi O'zbekiston pedagoglari axborotnomasi*, (2023). 1(1), 5–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7514740>

20. Салаева М.С., Бекназарова Х.Х. Формирование мобильности личности как педагогическая проблема // *Scientific Progress* Volume 3 | ISSUE 3 | 2022 ISSN: 2181-1601. - Pages 384-390. <http://www.scientificprogress.uz/storage/app/media/3-3.%20065.%20384-390.pdf>

21. Салаева М.С., Мамадалиева У.С. Развитие когнитивной мобильности учащихся в начальном образовании / “Хорийй тиллари о‘қитишда янгича yondashuvlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: “Firdavs-Shoh” nashriyoti, 2022 – B. 276-281.

22. Салаева М.С., Павлова М.В. Арт-терапия как средство гармонизации и развития психики младших школьников/ «Заманагаъй таълим ҳам тарбия технологиялари: таъжирийбелер, машқалалар ҳам перспективалар» атамасында Республикалық илмий-эмелий конференция материаллары топламы. Нөкис. 2022 ж. – Б.412-415.

23. Салаева М.С., Павлова М.В. Роль арттерапии в образовательном процессе // Международный научно-образовательный электронный журнал «Образование и наука в XXI веке». ISSN: 2658-7998. Выпуск №22 (том 5) (январь, 2022). - С.1099-1103.

https://www.mpcareer.ru/files/ugd/a62191_0b77bb588ae44c41874c43e8211ea9a8.pdf

24. Салаева М.С., Павлова М.В. Формирование позитивных эмоциональных состояний студентов средствами арттерапии / “Ta’lim tizimida innovatsiya, integratsiya va yangi texnologiyalar” mavzusidagi 1-Respublika ilmiy anjumani materiallari to’plami. Namangan davlat universiteti. Elektron to’plam. 2022-yil. - B.3-15.

25. Tulyaganova D.R. (2023). Bolaning maktabgacha ta’lim tashkilotiga faol moslashuvi psixologik rivojlanish omili sifatida / *Conferencea*, 63-68.

26. Tulyaganova D.R. (2023). The Role of Emotions in Child Psychology: A Multidimensional Perspective // *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(5), 268-274.

27. Tulyaganova, D. (2023). Pedagogika yo‘nalishi talabalarida shaxslararo munosabatlar namoyon bo‘lishining psixologik determinantlari // *Евразийский журнал академических исследований*, 3(4 Special Issue), 235-244.